

MIESZCZANKI/MIESZKANKI. WPROWADZENIE

Dwuczłonowy tytuł kolejnego numeru „Przeglądu Kulturoznawczego”, *Mieszczanki/mieszkanki*, służy zaznaczeniu, że interesują nas nie tylko mieszcanki – członkinie klasy społecznej, ale w ogóle kobiety w środowisku miejskim, w którym przebywały (lub usiłowały zaistnieć), pracowały i udzielały się społecznie, często współkreując jego strukturę kulturową, architektoniczną, polityczną i społeczną.

W antropologicznych, socjologicznych czy architektonicznych studiach nad strukturą i historią miast dominuje wątek przestrzeni, relacji klasowych i społecznych. By zaznaczyć w nich obecność kobiet, ich historie i działania, konieczna jest zmiana perspektywy badawczej, zmuszająca do uwzględnienia wszystkich szczebli społecznej hierarchii, przestrzeni peryferyjnych i marginalnych, zagłębienia do wnętrza mieszkań, służbówek, kamienic czynszowych, dzielnic robotniczych i blokowisk. Wtedy okaże się, że miasto było/jest dla mieszczanek/mieszkanek przestrzenią emancypacji, ale i wykluczenia, awansu lub społecznego upadku.

Zebrane teksty analizują różnorodne formy obecności i aktywności kobiet w tkance miasta. Ich autorzy dokonują krytycznego oglądu miejskich instytucji, klasy mieszczańskiej oraz związanych z nimi miejskich mitologii. Demaskują też wizerunek „białej kobiety”, który kształtuje przestrzeń miejską w Rio de Janeiro, wyznaczając tym samym obszary władzy i dominacji (James Turner).

Autorzy artykułów nawiązują do badań nad historią kobiet (*her story*), (re-)konstruowaną na obszarze różnych dyscyplin – historii, literaturoznawstwa, nauk o sztuce oraz działań aktywistycznych grup kobiecych i feministycznych. Teksty wychodzą jednak poza wątki biograficzne, na których oparte są monografie o działaniach twórczych, artystycznych i społecznych kobiet. Mimo różnorodnych metodologii wspólna dla badań nad historią kobiet jest perspektywa krytyczna, polegająca na zakwestionowaniu prymatu „wielkich narracji” i wprowadzeniu w ich miejsce zindywidualizowanych opowieści uwzględniających kobiece losy i doświadczenia dziejowe. Stąd podejmowane są próby opisu losów nieznanek artystek, pisarek, fotografek, zaangażowanych społecznie aktywistek, których doświadczenia, dotąd marginalizowane, stają się świadectwem niezwyklej determinacji i kulturowych strategii wpisania się w miejską przestrzeń publiczną wbrew męsko-miejskiej dominacji.

Problematyka obecności i aktywności kobiet w mieście często pojawia się jako wątek poboczny w badaniach nad kwestią ich awansu zawodowego, edukacji, sytuacji rodzinnej. W proponowanych tekstach wysuwa się ona natomiast na plan pierwszy dzięki wprowadzeniu tej podwójnej kategorii badawczej: mieszcanki/mieszkan-

ki, pozwalającej badać różne aspekty życia kobiet w mieście. Chciałybyśmy, wraz z autorami tekstów, pokazać kobiety w środowisku miejskim rozumianym nie tylko jako przestrzeń publiczna, zinstytucjonalizowana, zagospodarowana przez zracjonalizowany dyskurs nowoczesności, który często zakrywa historię i działalność kobiet. Miasto to przecież przestrzeń codziennego zmagania się kobiet pracujących, wypoczywających, wychowujących dzieci, kobiet aktywnych, twórczych inicjaterek. Mieszczanki/mieszkanke często jednak pozostają niewidoczne, zapomniane, zdeprecjonowane. Rezultaty ich aktywności – jeśli zapisują się w tkance miejskiej – historią i narracją samych kobiet nierzadko dominują nad ich autorkami. Dlatego też i samo miasto będzie tu różnie konceptualizowane.

Raz miasto jest motywem twórczości kobiet, które (jak w przypadku cieszynianek) opisują je lub utrwalają w fotograficznych narracjach (galicyjskich). Innym razem miasto jest przestrzenią umożliwiającą ową twórczość, która z kolei jest wyrazem artystyczno- i polityczno-emancypacyjnego zaangażowania społecznego kobiet oraz elementem zinstytucjonalizowanej przez kobiety, coraz bardziej rozbudowanej i gęstniejącej sieci działań i organizacji kobiecych, dających początek myśleniu o mieście jako przestrzeni dla różnorodnych, wielopostaciowych aktorów życia publicznego.

Jeszcze innym razem miasto, a raczej jego części i wydzielone obszary, tworzone jest przez kobiety architektki, spółdzielczynie, aktywistki. Nie jest wtedy biernym obiektem opisu ani pretekstem, by wyjść z „własnego pokoju”, opuścić przestrzeń prywatną (kobiecą), by wejść do przestrzeni publicznej (męskiej, obywatelskiej). Przeciwnie, miasto staje się przestrzenią tworzoną, projektowaną przez kobiety i dla kobiet (Brukalska, Habichtówna), przez jego mieszkanki dla innych mieszanek.

Mieszkanke miasta doświadczają w nim nie tylko wyzwolenia i możliwości samorealizacji, lecz również upokorzenia związanego z wygnaniem. Czytelnik znajdzie więc też takie przestrzenie miasta (jak np. Dworzec Gdański w Warszawie roku 1968), które symbolizują moment zerwania z zamieszkiwaniem, czy relacjonowane przez kobiety sytuacje nie-zamieszkiwania, po-mieszkiwania, gdy żydowskie emigrantki oddają mieszkania i pozbywają się wszystkiego (meble, książki, garnki) lub pakują do walizek wszystko, co niezbędne i kojarzone z życiem codziennym (książki, pościel, ręczniki).

Zaprezentowane tu teksty wpisują się w perspektywę kobiecą, która pozwala na pełniejsze ujęcie badanych zjawisk. Poszczególne autorzy zarówno prezentują, jak i analizują kobiece głosy, wspomnienia, refleksje, konkretne działania, czyniąc z mieszanek biernie zamieszkujących miasto mieszczanki – obywatelki, aktywnie i sprawczo współtworzące i przeżywające przestrzeń życia publicznego, kulturalnego, ekonomicznego, politycznego. W tekście o charakterze publicystycznym Maggie Humm zaznacza wątek aktualnych manifestacji i działań kobiet, które w londyńskiej przestrzeni demonstrują swoją obecność jako mieszkanki miasta i obywatelki. Sytuacje opisane przez brytyjską badaczkę są dobrym punktem wyjścia refleksji o współczesnym znaczeniu bycia „mieszkanekami” miast, obywatelkami i członkiniami społecznej wspólnoty.

Magdalena Matysek-Imielińska, Małgorzata Radkiewicz